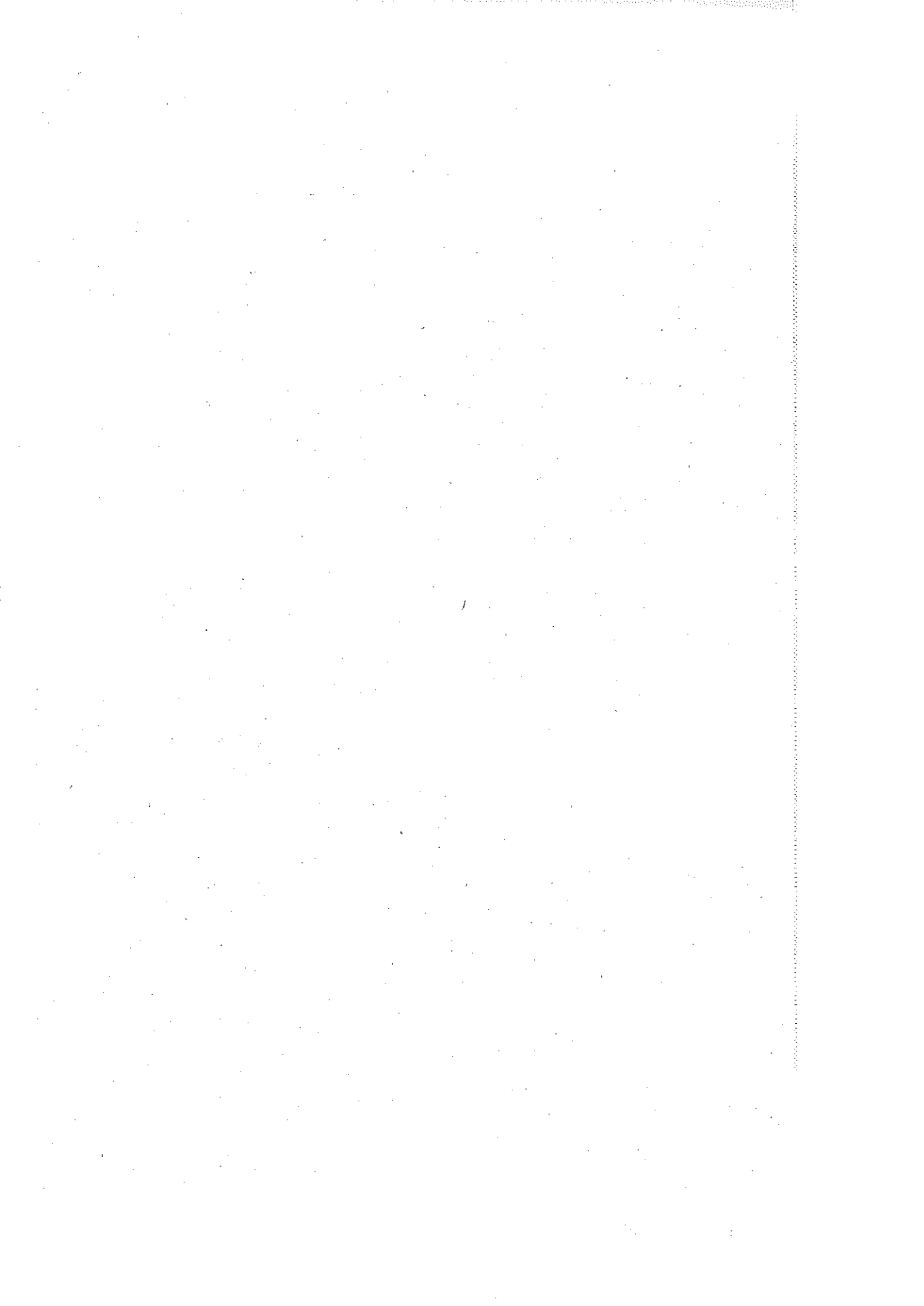

İ. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

**TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE
YENİDEN DEĞERLEME VE SONUÇLARI**

Prof. Dr. Selâhattin TUNCER

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE YENİDEN DEĞERLEME VE SONUÇLARI (*)

Prof. Dr. Selâhattin TUNCER
İktisadî Araştırmalar Vakfı Müşaviri.

Giris

İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi tarafından 1983/84 döneminde düzenlenen konferanslar serisinde biz de yeniden değerlendirme konusunu seçmeyi uygun bulduk. 1983 yılı başında kabul edilen 2791 sayılı kanunla Vergi Usul Kanununun geçici 11'inci maddesi tümü ile değiştirilmiş ve Türk vergi sisteminde yeniden değerlendirme uygulamasına geçilmiştir. Bu süre içinde yeniden değerlendirme konusu ile ilgili olmak üzere birçok bilimsel ve mesleki toplantılar düzenlenmiş ve kitap, makale, etüd şeklinde bir hayli yayın yapılmıştır. Ancak konu yine kapanmış ve sonuçlanmış sayılamaz. Bu itibarla yeniden değerlendirme konusunu, daha da yerleşmiş ve oturmuş olarak yeniden ele almakta ve değerlendirmekte yarar görüyoruz.

(*) Bu konferansın verildiği tarihte, Resmi Gazete'nin 12.12.1984 gün ve 18603 (Mükerrer) sayılı nüshasında yayımlanan 3094 sayılı Kanun henüz yayımlanmamıştı. Bu nedenle konferans metnindeki bütün açıklama ve yorumlar 213 Sayılı *Vergi Usul Kanunu*'nu değiştiren 21.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanuna göre yapılmıştır. Bugün artık 1984 tarih ve 3093 sayılı Kanun ile yeniden değerlendirme Türk vergi sisteminde süreklilik arzeden bir müessese haline gelmiş ve yeniden değerlendirme yöntemi değişmiştir. Konferansın baskı işleri çok geciktiği için okuyucular bakımından bu açıklamanın yapılması zorunlu olmuştur.

BİRİNCİ KISIM

YENİDEN DEĞERLEME KAVRAMI VE TANIMLAMASI

Tebliğimizin birinci kısmında yeniden değerlendirme kavramının tanımlaması ve içeriği ile başlamak istiyoruz. Böylece ileriki açıklamalar için teorik bir çerçeve çizilmiş olacaktır.

I — Değerleme Kavramı

Yeniden değerlemeyi incelemeden önce konuya değerlendirme (valuation) kavramı ile başlamak gerekecektir. Genellikle değerlendirme, iktisadi kıymetlerin değerini belirli bir ölçüte (kriter) göre tesbit için girilen işleme verilen bir ad olup bu işlem sonunda iktisadi kıymetlerin açık ve makul bir değeri ortaya çıkmış olur. Gerek muhasebe ve gerekse vergicilik açısından değerlendirme, hem önemli ve hem de vazgeçilmez bir işlem ve kavramdır. Çünkü çoğu kez bir işletmenin kâr veya zararı yapılacak bir değerlendirme ile ortaya çıktığı gibi; vergileme açısından da değerlendirme zaman zaman başvurulan bir işlem olmaktadır.

Vergi Usul Kanunu'nun 258'inci maddesi değerlemeyi «Vergi matrahlarının hesaplanması ile ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tesbiti» şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir deyimle değerlendirme, bir işletmede mevcut varlıklara belirli ölçülere göre değer biçme işlemidir. Bu değer biçme güdülen amaca göre değişik şekiller alabilmektedir. Aynı

kanununun 261'inci maddesinde, konuya ışık tutması bakımından değerleme ölçüleri sıralanmış ve bunların açıklanması yapılmıştır. Bunları biraz daha genişleterek uygulamada geçerli değerleme ölçüleri şöyle sıralanabilir: 1) Maliyet bedeli 2) Borsa rayici 3) Tasarruf değeri 4) Mukayyet (kayıtlı) değer 5) İtibari değer 6) Vergi değeri 7) Rayiç değeri 8) Alış bedeli 9) Emsal bedeli ve emsal ücret; 10) Diğer ölçüler.

Görülüyor ki, değerleme ölçüleri çok çeşitlidir ve değişik amaçlarla kullanılabilir. Muhasebe açısından değerleme ise, envanter kavramı ile birleşmektedir. Envanter bilanço gününde işletmelerdeki mevcutları ve borçları saymak, tartmak, ölçmek ve bunlara değer biçmektir. Bu açıdan envanter, kâr veya zararı belirleyen önemli bir işlem, diğer deyişle bir tür değerleme olmaktadır.

II — Yeniden Değerleme Kavramı

Bilindiği gibi yeniden değerlendirme kavramı dilimize Fransızca'dan girmiş ve yerleşmiştir. Aynı kavram İngilizce'de «revaluation», Almanca'da «Neubewertung» ve Fransızca'da «réévaluation» şeklinde ifade olunmaktadır. Türkçe'de bazen Fransızca telaffuzu ile «reevaluasyon» deyimini de kullanılmaktadır. Fakat kanun koyucu yeniden değerlendirme deyimini tercih etmiş ve yapılan yasal düzenlemede bu deyim kullanılmıştır.

Hemen belirtelim ki, yeniden değerlendirme kavramı ekonomide özellikle para ve kredi alanında; işletmede özellikle muhasebe dalında ve vergicilikte değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Burada birkaç örnek vererek konuya ışık tutmaya çalışalım.

Para ve kredi alanında reevaluasyon, daha doğru bir deyimle «rövalorizasyon» değerini yitirmiş olan bir ülke parasına, eski değerini iade için yapılan bir işlemi ifade eder. Bu anlamda revalorizasyon, devaluasyon işleminin

karşısı olmaktadır. Para-kredi alanında rövalorizasyon işlemleri ülkeleri büyük mali sıkıntı ve bunalımlara sürükleyeceği için uygulamada pek itibar görmemekte ve Hükümetler daha çok bunun karşısı olan işleme, yani devalüasyona başvurarak sorunları çözmeye çalışmaktadırlar.

Kuşkusuz işletme, muhasebe ve vergicilik alanında uygulanan yeniden değerlendirme, para-kredi alanında kullanılan rövalorizasyondan bütünü ile farklı bir nitelik taşır. Ancak yine de işletme alanında yapılan yeniden değerlemeden ne anlaşılması gerektiği konusunda bu bilim dalında çalışan bilim adamı ve teknisyenler arasında tam bir görüş birliği yoktur.

Sözlük anlamında yeniden değerlendirme, işletmelerde daha önce değerlendirilmiş bulunan maddi ve gayrimaddi kıymetlerin, ortam ve koşulların değişmesi sonunda bir kez daha değerlendirilmesidir. Bazı yazarlar yeniden değerlemeyi geniş anlamda yorumlamakta ve para değerinde meydana gelen önemli düşüşler nedeniyle, işletme bilançolarını cari para birimleriyle düzenlemek amacına yönelik muhasebe içi ve muhasebe dışı işlemlerin bütünü olarak tanımlamaktadırlar. Buna karşılık, bazı yazarlar da yeniden değerlemeyi dar anlamda yorumlamakta ve bilançolara dahil sabit kıymetlerin — bazı hallerde sadece amortismanına tabi sabit kıymetlerin — ve bunların amortismanlarının cari para birimiyle değerlendirilmesi olarak ele almaktadırlar. Yeniden değerlendirme dar anlamda ele alınıp uygulandığı zaman, köklü düzeltme yöntemi olma niteliğini büyük ölçüde yitirmekte ve daha çok kısmi düzeltme yöntemine dönüşmektedir.

Yeniden değerlendirme üzerinde derin araştırmalar yapmış olan Prof. Dr. Nuri Uman bu kavramı «farklı dönemlerde elde edilen ve farklı para birimleri ile değerlendirilerek mali tablolarda yer alan sabit değerlerin cari para birimiyle ifade edilmesidir.» şeklinde tanımlamaktadır. Bu

tanımlamada yazar dar anlamda yeniden değerleme kavramından hareket etmiş olmaktadır.

Türk vergi sistemine giren yeniden değerleme için kanun koyucu herhangi bir tanımlama yapmaktan özellikle çekinmiş, ancak V.U. Kanunu'nun geçici 11'inci maddesinde bu müessesenin belli başlı öğelerini vermiş bulunmaktadır. Bunlardan esinlenerek şöyle karma bir tanımlama yapmak mümkündür: «Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bilançolarına dahil iktisadi kıymetleri ve bu kıymetler üzerinden ayrılmış olup, bilanço pasifinde gösterilmiş bulunan amortismanları; yasada gösterilen belirli katsayılarla çarparak, işletmelerin mali yapılarını kuvvetlendirici işleme yeniden değerleme denir.» Sanıyoruz bu tanımlama bundan sonraki açıklamalarımız için yeterli bir başlangıç olacaktır.

İKİNCİ KISIM

YENİDEN DEĞERLEMENİN YASAL DAYANAĞI

Tebliğimizin bu kısmında yeniden değerlemenin yasal dayanağı üzerinde duracağız. Önce konuya tarihçe ile girmek yararlı olacaktır.

I — Tarihçe ve Yeniden Değerlemenin Zamanı

Türkiye'de yirmi yılı aşkın bir süreden beri tartışılan yeniden değerlendirme sorunu, 22 Ocak 1983 gün ve 17936 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nu değiştiren 21.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Türkiye'de yeniden değerlendirme fikri ilk kez 1961 yılında kurulmuş bulunan Vergi Reform Komisyonu tarafından ortaya atılmış, büyük ve şiddetli enflasyonlardan sonra işletmelerde yeniden değerlemeye gidilmesinin yararlı olacağı tezi savunulmuştur. Nitekim aşağıda açıklayacağımız 205 Sayılı Kanunla atılan ilk adımda, Komisyon görüşlerinin etkisi büyüktür.

Nitekim 28.2.1963 gün ve 11343 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nu değiştiren 19.2.1963 gün ve 205 sayılı Kanunun geçici 11 inci maddesi ile vergi hukukumuzda yeniden değerlendirme müessesesinin girdiğini ve çeşitli nedenlerle uygulanamadığını biliyoruz. Nitekim bugün yürürlüğe giren yeniden değerlendirme hükmü 20 yıl önce kabul edilen, fakat uygulama ola-

nağı bulunamayan maddeye, kanun koyucunun yeniden hayat vermesinden başka bir anlam taşımamaktadır. Bu kez yeniden değerlemenin daha gerçekçi ve ülke koşullarına daha uygun biçimde yasalastığını peşinen belirtmekte yarar vardır.

Yeniden değerlemenin yapılacağı zamanın iyi seçilmiş olması gereklidir. Bu zaman ve ortam hızlı enflasyonlardan sonraki istikrarlı dönem olarak belirlenebilir.

24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe konulan ekonomik istikrar tedbirleri ile yüzde yüzün üzerindeki fiyat artış oranları, yüzde ellinin altına düşürülmüş ve nisbi bir istikrar sağlanmıştır. Bu oranların daha da düşürülerek % 15 - 20 gibi bir düzeye indirilmesi amaçlanmaktadır. İşte fiyat artışlarının yavaşladığı ve enflasyon hızının kesildiği bir ortam, yeniden değerlendirme için elverişli olarak görülmektedir. Türkiye'de yeniden değerlendirme 1982 yılını kapsayacak şekilde 1983 yılı başında, gecikerek de yapılmış olmasını, iyi ve ileri bir hamle olarak kabul etmek gerekecektir.

II — Yasal Dayanak ve Uygulama

Vergi Usul Kanunu'nun geçici 11 inci maddesini değiştiren 22 Ocak 1982 gün ve 2791 sayılı Kanunla yeniden değerlendirme müessesesi ilk kez uygulama alanına konmuştur. Oldukça uzun ve yazılış bakımından karışık olan madde metni içinde yer alan hükümleri şu şekilde sistematize edebiliriz:

1) Yeniden değerlendirme yapacak işletme ve müesseseler:

Geçici 11 inci maddenin ilk fıkrasına göre, bilanço esasına göre defter tutan Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri (Kollektif, Adi Komandit ve Adi Şirketler dahil) yeniden değerlendirme yapmak hakkına sahiptirler. Kanunda ayrıca belirtilmemiş olmakla beraber, yabancı sermaye

kanunundan yararlanan şirketlerde yeniden değerlendirme hükümlerinden yararlanabileceklerdir. Ancak imtiyazlı şirketler ile gerek gelir ve gerekse kurumlar vergisi kapsamına giren dar mükellefler yeniden değerlendirme yapamayacaklardır.

2) **Yeniden değerlemenin türü:** Kanunumuz yeniden değerlemenin ilke olarak **ihtiyari** yani **seçimlik** olduğunu kabul etmiş ve birinci fıkrada bunu «yeniden değerleyebilirler» şeklinde ifade etmiştir. Şu kadar ki İktisadi Devlet Teşekkülleri için yeniden değerlendirme **zorunlu** kılınmıştır.

3) **Yeniden değerlemeye tabi iktisadi değerler:** Kanun koyucu ilke olarak bilanço aktifinde yer alan amortisman tabi tüm iktisadi kıymetlerin, yeniden değerlendirileceğini kabul etmiş ve bu kuralın istisnalarını aynı bend içinde sıralamıştır. 1 inci bend içinde yer alan ve yeniden değerlendirme kapsamına girmeyen iktisadi kıymetler şunlardır:

- a) Değeri 5.000 lirayı geçmeyen iktisadi değerler
- b) İktisadi kıymetlerin maliyetine eklenen kur farkları
- c) Sinema filimleri
- d) Alameti farika hakları ve peştemallıklar (Goodwill)
- e) Özel maliyet bedelleri
- f) İlk tesis ve taazzuv giderleri
- g) Organizasyon, etüd ve araştırma giderleri
- h) Mahiyetleri ve amortisman süreleri ve tarzları itibariyle bunlara benzer sair aktif kıymetler

Yeniden değerlendirme ile amortisman arasında fonksiyonel bir ilişki bulunduğunu unutmamak gerekir. Şöyle ki, amortisman konusuna konu olacak iktisadi değerlerin işletmede bir yıldan fazla kullanmaya elverişli olması ve bu kullanmadan dolayı yıpranmaya, aşınmaya yada değer yitirmeye başlaması gereklidir. Bu durumda değer yitirmeyen, ikti-

sadi kıymetlerin amortisman konusu yapılması da beklenemez. Örneği boş arazi ve boş arsaların amortismanına tabi olmaması bunun tipik bir örneğidir. Aynı şekilde işletme için alınan işletme malezmesi şeklindeki tüketim maddeleri de anında tüketildiği için amortismanına konu olamaz. Bu nitelikteki iktisadi kıymetler, doğal olarak yeniden değerlendirilmeye tabi tutulmayacaktır.

4) **Yeniden değerlemenin zamanı:** V.U.K.'nun geçici 11 inci maddesi dikkatli okunacak olursa, yeniden değerlemenin zamanı için açık bir hüküm olmadığını görüyoruz. Ancak bentler içine sıkışmış hükümlerden, yeniden değerlemenin 1982 yılı sonunda yapılmasını zorunlu gösteren bazı belirtiler mevcuttur. Nitekim 11 numaralı bent «31.12.1982 tarihi itibarıyla yapılacak değerlemede» ibaresi de gösteriyor ki, yeniden değerlendirme 1982 yılı sonunda yapılacak ve bu yıl bilançosu yeniden değerlendirme sonuçlarına göre düzenlenmiş olacaktır.

Bakanlıkça yayımlanan 151 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde yeniden değerlemenin 31.12.1982 tarihi itibarıyla 1983 yılı sonuna kadar yapılacağı belirlenmiş ve konu açıklığa kavuşmuştur.

5) **Yeniden değerlemede uygulanacak katsayıları:** Kanun koyucu yeniden değerlemeye esas olacak katsayıları geçici 11 inci maddenin 10 numaralı bendinde dökümlü olarak göstermiştir.

Bu katsayılar 1982 yılı için (1) den başlamakta ve 1972 ve önceki yıllarda aktifleşen amortismanına tabi sabit değerler için (11) olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Yeniden değerlemenin on yıllık bir süre ile sınırlanmış olması eleştirilebilirse de, kanun koyucunun böyle bir yola gitmesini vergi kaybı bakımından hoşgörü ile karşılamak gerekir.

Kanun koyucu yeniden değerlemeyi 1972.-1982 arası

onbir yıllık bir süre ile sınırlamıştır. Çünkü 1972'den önceki yıllar için ayrı katsayılar belirlenmemiştir.

1982 yılı için katsayı (1) olduğuna göre, bu yıl içinde aktife giren sabit değerler için yeniden değerlendirme söz konusu olmayacaktır. Çünkü (1) katsayısı ile yeniden değerlendirme yapılamaz. Bir sayısını (1) ile çarpınca sonuç yine aynı sayı olacaktır.

TABLO: 1

**YENİDEN DEĞERLEMEDE UYGULANACAK
KATSAYILAR**

Sıra No	Amortismanına tabi sabit kıymetler	Katsayı
1	1982 yılında aktifleşen	1
2	1981 » »	2
3	1980 » »	3
4	1979 » »	4
5	1978 » »	5
6	1977 » »	6
7	1976 » »	7
8	1975 » »	8
9	1974 » »	9
10	1973 » »	10
11	1972 ve daha önceki yıllarda aktifleşen	11

Kaynak: 22.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanununun 14 üncü maddesi.

6) Yeniden değerlemenin ilkeleri ve tekniği: Geçici 11 inci maddenin (2) numaralı bendi yeniden değerlemenin ne şekilde yapılacağını ilke olarak belirlemiştir. Buna göre iktisadi kıymetler ve bu kıymetler için ayrılmış olan amortismanlar, iktisadi kıymetlerin bilançonun aktifine dahil edildikleri yıla ait katsayı ile çarpılmak suretiyle yeniden değerlendirilecektir.

Kanunun kabul ettiği yeniden değerlendirme ilke ve tekniğine geçmeden önce temel bazı kavramlar üzerinde durmak ve bunların tanımlarını gözden geçirmek gerekecektir.

a) **Net bilanço aktif değeri:** Kanunumuz, işletme ve muhasebe alanında pek mutad olmayan «net bilanço aktif değeri» diye yeni bir kavram yaratmış bulunmaktadır. Bu kavramla ifade edilmek istenilen şey, bilanço aktifinde yer alan gayrimenkul, makine, tesis ve demirbaş gibi bir değerden, amortisman düşüldükten sonra geriye kalan safi bakiyedir. Bir örnek verecek olursak 1980 yılında bilanço aktifine giren 100.000 liralık bir makinenin değeri üzerinden % 10 hesabı ile üç yıl amortisman ayrıldığını varsayalım. Bu duruma göre makinenin **net bilanço aktif değeri** $100.000 - 30.000 = 70.000$ TL. olmaktadır.

b) **Değer artışı:** Kanunumuza göre, amortismanına tabii iktisadi kıymetlerin yeniden değerlendirilmesinden önceki net bilanço aktif değerinin, bu kıymetlere katsayı uygulanmasından sonra bulunacak net bilanço aktif değerlerinden indirilmesi suretiyle bulunacak fark, **değer artışı** olmaktadır. Yukarıda vermiş olduğumuz örneğe devam edecek olursak, bilanço aktifinde kayıtlı 100.000 liralık makinenin katsayısı (10) numaralı bentte gösterildiği gibi (3) tür. Değeri bununla çarpacak olursak, yeni değer 300.000 lira ve birikmiş amortismanlar ise 90.000 liraya baliğ olmaktadır. Bu takdirde **net bilanço aktif değeri ve değer artışı** aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO: 2

NET BİLANÇO AKTİF DEĞERİNİN HESAPLANMASI

<i>Yeniden değerlemeden önce</i>		<i>Yeniden değerlemeden sonra</i>		<i>Değer artışı</i>
Makine	100.000	Makine	300.000	Yeni net değer 210.000
Amortisman	30.000	Amortisman	90.000	Eski net değer 70.000
Net değer	70.000	Net değer	210.000	Değer artışı 140.000

Tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi, net bilanço aktif değeri, iktisadi kıymetlerin bilançonun aktifinde kayıtlı değerinden pasife kayıtlı amortisman karşılığının düşülmesi suretiyle bulunan bakiyeyi ifade etmektedir.

c) **Değer artışı fon hesabı:** Geçici 11 inci maddenin (3) numaralı bendi gereğince, yeniden değerlendirme sonunda meydana gelen değer artışı bilançonun pasifinde özel bir hesapta gösterilecektir. Kanunumuz buna **fon hesabı** demektedir ki, **değer artış fonu** şeklinde ifade etmek daha yerinde olurdu.

d) **Yeniden değerlemede yapılacak muhasebe kayıtları:** Yeniden değerlemenin en güç ve teknik sorunlarından biri de yeniden değerlendirme işleminin muhasebeleşmesidir. Bunun için yeniden değerlemeye konu teşkil eden bina, makine, tesis, demirbaş ve taşıt araçlarının dökümlü bir tablosunun hazırlanması ve bu tabloda sabit kıymetin türü, aktife giriş tarihi, amortisman oranı, ayrılan amortisman tutarları, yeniden değerlemeden önce ve sonraki net değerleri ile değer artış fonlarının dökümlü olarak gösterilmesi ve bu tablonun **belge olarak** saklanması gerekir. Bundan sonra değer artışı mürekkep bir madde ile yazılabilir.

Yukarıki örneğimize dönecek olursak, yeniden değerlendirme ile ilgili yevmiye maddesi şu şekilde olacaktır:

	BORÇ TL.	ALACAK TL.
Makine Hesabı H.	200.000	—
Fon Hesabı (Değer artışı) H.	—	140.000
Amortisman karşılık H.	—	60.000

e) **Fonun kullanılması:** Ticari ve sınai müesseseler yeniden değerlemeden doğan fonları bilanço pasifinde açacakları özel bir hesapta göstereceklerdir. Bundan sonra, kurumlar vergisi mükellefleri, pasifte özel fon hesabında gösterilmiş bulunan değer artışının tamamını sermayeleri-

ne ilave edebileceklerdir. Bu suretle sermayeye ilâve edilen değer artışları, ortaklar tarafından işletmeye ilave edilmiş kıymet olarak kabul edilecektir.

Değer artış fonu, sermayeye ilâve dışında herhangi bir sûretle başka bir hesaba nakledildiği veya işletmeden çekildiği takdirde, bu işlemin yapıldığı dönemin kazancı olarak vergiye tabi tutulacaktır.

Başka bir kuruma iştirak halinde yeniden değerlemeden doğacak fonlar hakkında da Kanunumuz 3 numaralı bendin (b) bölümünde şu ilginç hükmü getirmiştir: Değerleme yapılan kuruma iştirak eden işletmelerde de yeniden değerlendirme sonunda, iştirak nedeni ile bir fon meydana gelecektir. İşte, iştirak eden işletmelerin aktifinde bu nedenle meydana gelen artışlar ise pasifte özel bir karşılık hesabında gösterilir. Bu karşılık sermayenin bir cüz'ü sayılacaktır. Karşılık hesabında gösterilen bu değer artışı, kurumlar tarafından sermayeye eklenebilir. Kanun koyucu bütün bu işlemleri kâr dağıtımı şeklinde kabul etmediğini açıkça belirlemiştir.

Değer artış fonunun bankalarda kullanılması için kanun koyucu özel hükümler getirmiştir. Bu konuyu ayrıca inceleyeceğiz.

7) Yeniden değerlemeye tabi iktisadi kıymetlerin satışı: Belirli bir katsayı ile yeniden değerlendirilmiş olan bir sabit kıymetin satışı halinde nasıl bir işlem yapılacağını kanun 11 inci maddenin 9 numaralı bendinde hükme bağlamıştır. Bu bent hükmüne göre, yeniden değerlemeye tabi tutulan bir iktisadi kıymetin satışı halinde, bunlara isabet eden değer artışları aynen amortismanlar gibi işleme tabi tutulacak ve kâra eklenecektir. Ancak ileriki yıllarda değer artış fonu hesabı sermayeye dönüştürülmesi sonunda kapatılmış ise, satıştan doğan kârın muhasebeleşmesi güçleşmektedir. Bu takdirde sermayenin azaltılması gibi çok anormal bir durum hasıl olacaktır.

III — Yeniden değerlemede amortismanlar

Yeniden değerlemede önemli nokta kuşkusuz amortismanlarla ilgili sorunlardır. Kanun koyucu yeniden değerlemede amortisman konusuna özel bir önem vermiş ve düzenlemeleri buna göre yapmıştır.

Önce yeniden değerleme işlemi yapılırken bilanço pasifinde daha önce ayrılmış bulunan amortisman karşılıklarının, tıpkı aktif kıymetler gibi, yeniden değerleme katsayıları ile çarpılacağını ve bunların da yeniden değerlemeye tabi tutulacağını belirlemiştir. Bu konu kesin ve tartışmasızdır.

Fakat yeniden değerleme yapıldıktan sonra ayrılacak amortismanlar konusunda kanun koyucu ayrı bir düzenlemeye gitmiştir. Eğer yeniden değerleme yapılmış ve gerçekleşmiş ise, genel kural olarak amortismanların bu yeni değerler üzerinden yapılması doğaldır. Fakat kanun koyucu doğacak vergi kaybını nazara alarak bu konuda bazı kısıtlamalara gitmiş ve yeniden değerlemenin olumlu sonuçlarını gölgelemiştir. Şöyle ki:

1) Gelir vergisi mükellefleri ile kollektif ve adi şirketlerde

Geçici 11 inci maddenin 4/a bendine göre, bilanço esasına göre defter tutan gelir vergisi mükellefleri ile kollektif, adi-komandit ve adi şirketler bilançolarını yeniden değerlemeye tabi tutmaları halinde her ne kadar pasifte bir hesapta değer artışını göstereceklerdir. Ancak bu bentte açıkça gösterildiği gibi, bu tür işletmeler yeni yılda da amortismanlarını yeniden değerlemeden önceki, yani eski değerler üzerinden ayırmaya devam edeceklerdir. Böylece yeniden değerleme ferdi işletmeler, adi komandit ve şahıs şirketleri açısından amortismanda etkisiz kalmaktadır.

2) Kurumlar vergisi mükelleflerinde

Geçici 11 inci maddenin 4/b bendinde, kurumlar vergisi mükellefleri için kanun koyucu, amortisman ayırma bakımından farklı hükümler getirmiştir. Buna göre, amortismanına tabi kıymetlerini yeniden değerlemeye tabi tutan kurumlar, yeniden değerlemenin yapıldığı hesap dönemi izleyen hesap döneminden itibaren sabit kıymetlerini yeni değerleri üzerinden amorti etmeye başlayacaklardır. Şu kadar ki, gayrimenkuller yeniden değerlemeden önceki kıymetleri üzerinden amortismanına tabi tutulacaktır.

Kanun koyucunun bu düzenlemesine göre, kurumlara amortisman ayırma açısından, gelir vergisi mükelleflerine kıyasla bir ayrıcalık tanınmış ise de, bunu yeterli saymaya olanak yoktur. Çünkü mevzuatımızda madenler, gemiler de dahil olduğu halde gayrimenkullerin eski değerler üzerinden amortismanına tabi tutulması, yeniden değerlemenin olumlu sonuçlarını, özellikle maliyetleri düzeltme (tashih) işlevini kısıtlamaktadır.

3) Şekil değiştirmede

31.12.1982 gün ve 2772 sayılı Kanununun geçici 4 üncü maddesine göre, ferdi işletmelerle kollektif ve adi komandit şirketlerin 31.12.1983 tarihine kadar 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 81 inci maddesinin 2 ve 3 numaralı bentleri hükümlerine göre sermaye şirketlerine devrolunması veya nevi değiştirmeleri halinde, devralan veya nevi değiştirme suretiyle kurulan sermaye şirketlerinin bilançolarında yer alan aktif kıymetler, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun geçici 11 inci maddesinde kurumlar vergisi mükellefleri için belirlenen esaslara göre amortismanına tabi tutulacaktır.

Böylece kanun koyucu şirketleşmeyi bu yolla teşvik etmek istemiştir.

IV — Bankalar Durumu:

Bankaların bilançolarına dahil iktisadi kıymetlerin ve birikmiş amortismanlarının yeniden değerlendirilmesinde ilke olarak kurumlar vergisi mükelleflerinin tabi olacağı ilkeler uygulanacaktır.

Yalnız, yeniden değerlemede kanun koyucu bankalar için özel hükümler getirmiş ve genel kurallardan ayrılmıştır. Bu bakımdan geçici 11 inci madde içindeki hükümlerin dikkatle incelenmesi gerekir.

Bankalar da tıpkı diğer kurumlar gibi, 31.12.1982 tarihi itibariyle düzenledikleri bilançolarında yer alan iktisadi kıymetlerini yeniden değerleyip değer artış fonunu bilanço pasifinde özel bir hesapta göstereceklerdir. Ancak değer artış fonunun sermayeye dönüşmesini kanun iki kosa bağlamıştır. Buna göre:

a) Bankaların nakit karşılığı hisse senedi ihraç etmek suretiyle sermaye arttırmında bulunmaları,

b) Taahhüt edilen pay bedellerinin ödenmiş olması

gerekmektedir. Bankaların her yıl sermayeye ekleyebilecekleri değer artışları, taahhüt edilen pay bedellerinin ödenen kısmı kadar olması lazımdır.

Bankalar Para ve Kredi Kurulu'nun 5.11.1981 gün ve 55 sayılı kararı çerçevesinde sermayelerini arttırmış olmaları halinde, bu sermaye arttırmaları nakit karşılığı yapılmış sermaye arttırması olarak kabul edilecek ve buna göre ödenmiş olan pay bedellerine tekabül eden değer artışları da sermayeye eklenebilecektir.

Bankaların bilançolarını yeniden değerlemeleri sonucu ortaya çıkan değer artışının pasifte fon hesabında tutulması halinde Bankalar Kanunu uygulamasında yedek

akçe sayılması kabul edilmiştir. Bu durumda sermayeye ilave edilmeyen değer artışları da aynen yedek akçe şeklinde işlem görecektir.

Bankaların yeniden değerlemeden doğan değer artış fonlarının kısıtlı ve nakit giriş karşılığında sermayeye dönüşmesi, aşağıda inceleyeceğimiz gibi, mükellef grupları arasında açık bir eşitsizlik yaratmaktadır.

ÜÇÜNCÜ KISIM

YENİDEN DEĞERLEMENİN YORUM VE ELEŞTİRİSİ

Tebliğimizin İkinci Kısım'ında bu müesseseyi yasal yönden ele aldık ve inceledik. Bu kısımda da yeniden değerlendirme hakkında ileri sürülen lehte ve aleyhte görüşleri sıralamak ve bir bakıma yeniden değerlemeyi değer yarısından geçirmek istiyoruz.

Bu konuda gerek basında ve gerekse yapılan toplantılarda çok değişik görüş ve fikirler ortaya atılmıştır. Tebliğimizin bu kısmında bir yandan kişisel görüşlerimiz, diğer yandan diğer bilim adamı ve uzmanların yeniden değerlendirme ile ilgili fikir ve görüşlerine de yer verilecektir.

Yeniden değerlemenin yorum ve eleştirilerini şu başlıklar altında toplayabiliriz:

I — Yeniden Değerlemenin İşletmelere Sağladığı Yararlar:

Konuya önce yapılacak bir yeniden değerlendirme işleminin gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine yani, kısaca işletmelere sağlayacağı yararlar üzerinde durmak gerekecektir. Çünkü uygulamada sıra mükellef önce bundan «Ne Kazanacağını» öğrenmek istemektedir. Yapılacak bir yeniden değerlemenin işletmelere sağlayacağı yararları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1 — **Mali Yapının Sağlanması:** Enflasyon şiddet derecesine göre, işletmelerin mali yapısını bozmakta ve aşındırmaktadır. Öyle ki, uzun süre devam eden bir enflasyondan sonra işletmelerin bilançoları tarihi değerlerle anlamsız ve komik bir hale gelmektedir. İşte yeniden değerlendirme hangi tür teknikle yapılırsa yapılsın, işletmelerin **mali yapılarını** takviye etmekte ve tabir caizse onlara yeni bir kan vermektedir.

2 — **Yeniden Değerleme maliyetleri düzeltcektir:** Yeniden değerlendirme enflasyon dönemlerinin içinde veya sonunda yapılmaz ise, sını maliyetler eski ve tarihi değerler üzerinden yapıldığı için gerçeği yansıtmamakta ve düşük düzeyde kalmaktadır. Halbuki yeniden değerlendirme yapılır ve amortismanlar yeni değerler üzerinden ayrılacak olursa, sını maliyetler gerçeğe yaklaşacak ve düzeltcektir. Bu açıdan yeniden değerlemenin önemi gerçekten büyüktür.

Yeniden değerlemenin **maliyetleri düzeltme** işlevini tam şekilde görebilmesi için, uygulamada herhangi bir sınırlamanın getirilmemiş olması gerekir. Yoksa Türk uygulamasında olduğu gibi, gayrimenkuller üzerindeki amortismanlar eski değerler üzerinden ayrılacak olursa, yeniden değerlemenin maliyet düzeltme etkisi kısıtlanmış olur.

3 — **İşletmelerde fon birikmesi:** Yeniden değerlemenin önemli yararlarından bir diğeri de, **işletmelerde fon birikmesine yardımcı** olmasıdır. Bu fon iki türlü oluşmaktadır. Yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra bilanço pasifinde meydana gelen gerek amortisman karşılığı ve gerekse değer artış fonu, **fiktif bir fon birikimi** sayılır. Değer artış fonu bilindiği gibi ortakların hakkıdır ve bedelsiz hisse senedi olarak kendilerine verilecektir.

Yeniden değerlemenin işletmelerde fiili fon birikime katkısı ancak yeni değerler üzerinden amortisman ayrılmasından sonra doğabilecektir. **Gerçek fon birikimi**, ancak uzun dönemde ve zamanla oluşabilecektir.

4 — **Sağlam özyapı ve sermaye artışı:** Yeniden değerlendirme işletmelerin özyapısını sağlamlaştıracak ve güçlendirecektir. Böyle bir iyileşmenin görünüşte olması (yani bilanço rakamlarının şişmesi şeklinde) bile yararlıdır. Meydana gelen fonların sermayeye dönüşmesi işletmeler için ayrı ve önemli bir avantajdır. Bankalarda fonun sermayeye dönüşmesi sınırlı ve koşullu olmasına rağmen, bu avantaj yine küçümsenemez. Sermayenin veya öz varlığın artması, işletmelere yeniden tahvil çıkarma ve dolayısıyla borçlanma hacmini arttırmaktadır.

5 — **Eski ve yeni kurulan işletmeler arasında rekabet koşullarını düzeltme:** Enflasyon, eskiden kurulmuş işletmeler ile yeniden kurulmuş bulunan aynı mahiyetteki işletmeler arasında maliyet ve satış fiyatları arasında büyük farklılaşmalar yaratmaktadır. Yeniden değerlendirme iyi ayarlandığı takdirde eski işletmelerin maliyet ve satış fiyatlarını ayarlamak suretiyle, işletmelerarası rekabet koşullarını düzeltecektir.

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, yeniden değerlendirme, ilke olarak işletmelere çeşitli yararlar sağlamaktadır. Bu tür bir işlem, aşağıda ayrıca ele alacağımız gibi, hazine aleyhine vergi kayıplarına yol açmakta ise de, uzun vadede yeniden değerlendirme ile işletmeler sağlıklı bir mali yapıya kavuşacakları için, bundan yine Devlet yararlı çıkacaktır.

II — Yasal Düzenlemenin Ayrı Bir Kanunla Yapılması Zorunluğu

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü Başkanı Prof. Dr. Latif Çakıcı Anadolu Ajansına vermiş olduğu bir demeçte, yeniden değerlemenin Vergi Usul Kanunu'nun geçici 11 inci maddesi içinde düzenlemesini eleştirmiş ve bu tür bir müessesenin bir tek madde içinde değil, bağımsız bir kanunla yapılmasının doğru olduğunu savunmuş ve yasal düzenlemedeki bu kusurun ye-

niden düzenlemenin uygulama şansını azalttığını vurgulamıştır.

Sayın Prof. Çakıcı'nın bu görüşünde büyük bir gerçek payı olduğu kuşkusuzdur. Yeniden değerlendirme gibi çok yönlü ve şümüllü bir müessesenin Vergi Usul Kanunu'nun bir tek maddesi içine sığdırılamıyacağı açıktır. Nitekim uygulamada sayısız sorun ve boşluk belirmiş ve bunların bir kısmı çıkarılan Tebliğ ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Halbuki geniş kapsamlı ve bağımsız bir kanunla konulacak olan yeniden değerlendirme, uygulamada meydana gelen çelişki ve boşlukları doldurabilirdi.

III — Hazine Kaybı

Resmi yetkililer tarafından yapılan tahmin ve hesaplamalara göre yeniden değerlemeden dolayı Hazine'nin vergi kaybı 80 - 88 milyar lira olarak tahmin edilmektedir. Sayın Prof. Dr. Salih Şanver CUMHURİYET Gazetesi'nde yayımlanan bir makalesinde bunu «Maliye'nin büyük ikramı» olarak nitelendirmektedir.

Yeniden değerlemeyi, Maliyenin mükelleflere bir ikramı olarak görmek yanlış bir görüş değildir. Böyle bir davranışı memnunlukla karşılamak gerekir. Yalnız Maliyenin davranışı ve tutumu bazen çelişkili olmaktadır. Nitekim Emlâk Vergisi dolayısıyla Maliye 20-30 milyar liralık bir gelir için mükellefleri «amansız» şekilde kovalarken, diğer taraftan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine ikramda bulunması nasıl açıklanacaktır? Yukarıda da bir ara belirttiğimiz gibi, makro açıdan ele alındığı takdirde, işletmelerin mali yapı sağlamlığı uzun dönemde vergi gelirlerinin artmasına yol açacağı için Maliye böyle bir fedakârlığa önceden katlanmış olabilir.

Gelirler Genel Müdürü Sayın Aykon Doğan İzmir'de bir toplantıya sunduğu tebliğde aşırı enflasyon nedeni ile işletmelerin yıllar yılı Türkiye'de «Enflasyon Vergisi» diye

bir vergi ödediklerini vurgulamış ve yeniden değerleme nin bu tür aşırı ve ilâve bir vergi ödenmesini önleyici bir tedbir olduğunu söylemiştir. Enflasyon dönemlerinde işletmeler sermayelerinin bir kısmını kâr şeklinde ortaklarına dağıttıklarına göre, bunun bir kısmını da hazineye vergi şeklinde ödedikleri bir gerçektir.

IV — Milletlerarası uygulama:

Yeniden değerlendirme konusunda milletlerarası uygulamayı da gözden uzak bulundurmamak gerekir. Prof. Dr. Salih Şanver'in yapmış olduğu araştırmaya göre, yeniden değerlendirme Batı Avrupa ülkeleri arasında bir kez o da 1949 yılında yapılmıştır. Yazar bu konuda başka bir örneğin bulunmadığını kaydetmektedir.

Savaştan yenik çıkmış bulunan Batı Almanya 1948 yılında bir para reformu gerçekleştirmiş, RM: Reichsmark yerine DM: Deutschemark'ı para birimi olarak kabul etmiştir. Bu operasyondan sonra oldukça sınırlı bir ölçüye göre dolaylı şekilde vergili bir yeniden değerlendirme yasası da uygulanmıştır.

Bu örnek bir yana bırakılırsa son 35 yıllık dönemde Batı Avrupa ülkelerinde yeniden değerlendirme yapan başka bir devlet mevcut değildir. Türkiye'nin 1983 yılında kabul ettiği bir kanunla gerçekleştirdiği yeniden değerlendirme operasyonu, kendi alanında benzersiz bir örnek olmaktadır.

Türkiye yeniden değerlendirme yoluna niye gitmiştir? Bu sorunun cevabını ararken iki önemli olayı göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlardan ilki Türkiye'nin 1970'li yıllardan sonra yaşamış olduğu çok şiddetli enflasyondur. Bu enflasyonun şiddeti bazı yıllarda % yüzü aşmıştır. Türk lirası gerek iç piyasada, gerekse dış piyasada büyük değer kaybına uğramış ve işletmelerin bilançoları anlamsız hale gelmiştir. Bu ortamda yeniden değerlendirme işlemine başvurulmasını olağan ve doğal saymak gerekecektir. Üze-

rinde durulması gereken ikinci olgu, Türk vergi sisteminin kabul etmiş olduğu amortisman sistemidir. Türkiye'de yıllarca sıkı ve oranları Maliye Bakanlığınca saptanan dar bir amortisman yöntemi uygulanmış ve bu sistem işletmeleri bağlamıştır. Bu durumda işletmeler eskiyen bir kamina ve tesisi yerine koyabilecek yenileme fonundan mahrum kalmışlardır. Kaldı ki, ayrılan fonlar zamanla ve enflasyonun da etkisi ile komik rakamlar haline gelmiştir. Batı, serbest amortisman yöntemi ile, yeniden değerlemeye gerek bırakmayacak bir yöntemi yıllar boyu uygulamıştır.

Bu ve buna benzer gerekçeler yüzünden yeniden değerlendirme Türkiye için kaçınılmaz bir zorunluk olmuştur. Batı'da bu tür bir yeniden değerlemenin örneğinin bulunmaması, ülkemiz uygulamasını önleyici bir gerekçe olamaz.

Şunu da belirtelim ki, 22.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanun ile Vergi Usul Kanunu'nun amortismanla ilgili hükümleri temelli bir değişikliğe uğramış ve Vergi Uygulamamıza serbest amortisman ilkesi kısmen de olsa girmiş bulunmaktadır. Hızlandırılmış amortisman oranları da bir kat daha yükseltildiğinden, belki bundan sonraki dönemde yeni bir yeniden değerlendirme operasyonuna gerek kalmıyacaktır.

V — Yeniden Değerlemenin Tekniğine ve Yöntemine İlişkin Eleştiriler

Gerek basında yer alan makale ve etüdlere ve gerekse yapılan toplantılarda yeniden değerlendirme tekniğine ve yöntemine ait bir sıra eleştiriler yapılmıştır. Bunları anonim olarak ve satırbaşı şeklinde şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Yeniden değerlendirme kapsamına giren mükellefler açısından

Geçici 11 inci maddenin başlangıç hükmü içinde de

yer aldığı gibi, yeniden değerlemenin kapsamına giren mükellefler «bilanço esasına göre defter tutan Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükellefleri» olarak gösterilmiştir. Kanun koyucu parantez içindeki hükümle kollektif şirketler ile, adi komandit şirket ve adi şirketlerin de yeniden değerlendirilmeden yararlanabileceklerini hükme bağlamıştır. 151 sayılı Tebliğ 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile Petrol Kanunu ve diğer mevzuat hükümlerine göre kurulmuş olan ve yabancı ortağı bulunan kurumlar, tam mükellef olmaları koşuluyla, yeniden değerlemeden yararlanabileceklerdir.

Yeniden değerlemeden yararlanamıyacak mükellef grupları şunlardır:

1) Bilanço esasına göre defter tutmayan Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri; (İşletme ve serbest meslek defteri tutanlar),

2) İmtiyazlı şirketler,

3) Dar mükellef durumunda bulunan Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri.

Görülüyor ki, kanun koyucu bazı mükellef gruplarını, belirli gerekçelerle, yeniden değerlendirme yapma hakkından mahrum bırakmıştır. Gerekçe geçerli olsun veya olmasın, mükellefler arasında bu tür bir ayırım yapmak, vergi adaleti bakımından sakıncalı görülmektedir.

b) **Yeniden değerlemenin kapsamına giren iktisadi kıymetler açısından:** Kanun koyucu bilanço aktifinde yer alan bütün değerleri yeniden değerlemeye tabi tutmamış, burada «bilançolara dahil amortismanına tabi iktisadi kıymetler» ölçüsünü getirmiştir. Bilanço aktifinde yer alan bir iktisadi kıymet amortismanına tabi değil ise, bunun için yeniden değerlendirme yapılamıyacaktır.

Aynı şekilde bilanço pasifindeki kalemlerden de sade-

ce «amortismanlar» yeniden değerlemeye tabi tutulmuş, bunun dışındaki kalemler hariç kalmıştır.

Ayrıca kanun koyucu 5 bin lirayı geçmeyen iktisadi kıymetler, maliyet bedeline eklenmiş bulunan kur farkları, sinema filimleri, alameti farika hakları, peştamallıklar, özel maliyet bedelleri, ilk tesis ve taazzuv giderleri, etüd ve organizasyon, arama giderleri ile gayrimaddi haklar ve mahiyetleri itibariyle bunlara benzeyen sair iktisadi kıymetler, Vergi Usul Kanunu'ndaki özel düzenlemeler göz önünde bulundurulurken, yeniden değerlemenin kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunun gibi **yapılmakta olan işler-yatırımlar** ile aktifleştirmeden sonraki faizler ve giderler de yeniden değerlendirme kapsamının dışında kalmıştır.

Yeniden değerlendirme konusuna giren iktisadi kıymetlerin sadece gayrimenkuller (Tarım arazisi dahil), binalar, makineler, demirbaşlar, tesisler ve taşıt araçları ile bunların amortisman karşılıkları şeklinde sınırlanması eleştiriye konu olmuştur. Boş arazi ve arsaların, işletme malzemesinin, **tüketim maddelerinin, borç ve alacakların** yeniden değerlemeye tabi tutulmaması üzerinde durulmaya değer bir tartışma konusudur. Amorti edilmiş ve defter kıymeti (0) olmuş iktisadi değerlerin de yeniden değerlendirme kapsamı dışında kalması, bu değerlerin yerine yenisinin ikamesi sırasında sorunlar yaratacağı kuşkusuzdur.

c) **Mükellef grupları arasında yeniden değerlendirme açısından yaratılan eşitsizlik:** Yeniden değerlemeden beklenen önemli yararlarından biri de, bu işlemin ayrılacak amortismanlar nedeni ile maliyetleri düzeltme (tashi) işlevi ve işletmelerin mali yapısını güçlendirmesi idi. Bu açıdan bir değerlendirme yapacak olursak, gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükellefleri arasında açık bir eşitsizlik yaratılmıştır. Şöyle ki, gelir vergisi mükellefleri yeniden değerlendirme yapsalar bile, amortismanlarını eski değerler üzerinden ayıracaklardır. Bu açıdan gelir vergisi mükellefleri için yeniden değerlendirme **sembolik** olmaktan

leri gidemeyecektir. Kurumlar ise, gayrimenkuller hariç, amortismanlarını yeniden değerlemenin yapıldığı hesap dönemini izleyen hesap döneminden başlamak üzere yeni değerleri üzerinden yapacaklardır.

Prof. Şanver gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri arasında bu tür bir ayırım ve eşit olmayan uygulamaya «kutupsal eşitsizlik» adını vermekte ve bu ikiliği haklı olarak eleştirmektedir.

d) **Fonun Sermayeye Dönüşmesi:** Bilanço pasifinde yer alan **değer artış fonu**, kurumlarda vergisiz olarak sermayeye dönüşecek ve ortaklara bedelsiz hisse senedi olarak dağıtılacaktır. Gelir vergisi mükelleflerinde değer artış fonunun sermayeye dönüşmesi olanağı yoktur. Bankalarda ise, bire bir oranında nakdi sermaye artışı yapma ve bunun tamamının ödenmesi koşulu ile fon, sermaye dönüşebilecektir. Bu da yeniden değerlemede mükellefler-ara-sı diğer bir eşitsizlik örneği olarak gösterilebilir.

e) **Katsayıların düşük tutulması:** Yapılacak bilimsel bir araştırma ile katsayıların enflasyonla orantılı bir şekilde saptanması mümkündür. Ne yazık ki, katsayılar böyle bir araştırmaya gerek görülmeden ve **ampirik bir yöntemle** belirlenmiş ve gerçeği yansıtmaktan uzak kalmıştır.

Bazı özel sektör temsilcileri katsayıların gerçek enflasyon oranlarını yansıtmayacak şekilde düşük olarak saptanmasını eleştirmişler ve bu yüzden sanayicilerin gerçek ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduğunu belirtmişlerdir. Bu eleştiri de bir mübalağa payı olmakla beraber, gerçekleri bir ölçüde yansıttığını söylemek gerekir.

VI — Yeniden Değerleme ve Devletleştirme:

Bazı vergi hukukçuları 21.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanunun geçici 2 inci maddesinde yer alan **istisnai bir hükümde** yeniden değerlendirme ile bir devletleştirmenin gerçek-

leştirilmek istenildiğini ileri sürmektedirler. şimdi bu maddeyi aynen okuyalım:

«Mali bünyeleri güçlendirilmek amacıyla Hazine tarafından kurulan fonlardan nakden veya mahsuben ödeme yapılan kurumlarda, fonlardan yapılmış veya yapılacak olan ödemeler tutarında, değer artış fonundan, Hazine fonu ile Kurum arasındaki anlaşma hükümleri saklı kalmak üzere, Hazineye karşılıksız hisse senedi verilir.»

Ayrıca kanunun 2 nci maddesinin (b) bendi gereğince, fon hesabında kalan bakiyenin ne şekilde kullanılacağı ve dağıtılacağı Maliye Bakanlığının çıkaracağı Tebliğler ile düzenlenecektir.

Maliye Bakanlığı yayımladığı 151 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde, mali bünyeleri güçlendirilmek amacıyla Hazine Fonundan ödeme yapılan kurumlarda 31.12.1982 tarihi itibariyle düzenledikleri bilançolarını yeniden değerlemek ve değer artışını Maliye Bakanlığınca tesbit edilecek usul, esas ve koşullar dahilinde sermayelerine eklemek zorunda olduklarını bildirmiştir.

Görülüyor ki, Hazine mali katkıda bulunduğu işletmelerde meydana gelen fon artışından, hisse senedi şeklinde pay alacaktır. Ancak mali yardım veya borç para verme karşılığında Hazinesinin hisse senedi şeklinde pay alması, özel teşebbüsün devletleştirilmesi şeklinde yorumlanabilmektedir.

SONUÇ VE DEğerLENDİRME

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamaları bir sonuca bağlamak gerekirse yeniden değerleme için nasıl bir değer yargısında bulunacağız? Bu konudaki kişisel görüşlerimizi şu şekilde özetleyebiliriz:

Yeniden değerlemeyi, işletmeler açısından (**mikro**) ve ülke ekonomisi açısından (**makro**) bir analize tabi tutmak gerekirse değişik sonuçlara ulaşmak mümkündür. Burada önce yeniden değerlemenin bir **vergilik tedbiri** veya **genel ekonomik bir tedbir** olup olmadığını tartişmak gerekecektir. Kısaca şunu belirtelim ki, işletmeler açısından yeniden değerleme bir vergilicilik tedbiri, fakat ülke açısından bir ekonomik tedbir görünümü arzetmektedir.

1963 yılında 205 sayılı Kanunla gerçekleştirilmek istenilen yeniden değerleme operasyonu, müessesese o zaman l doğduğu için yapılamamış ancak, aradan 23 yıl geçtikten sonra tekrar canlandırılmış ve ilke olarak özel kesim için **seçimlik** (ihtiyari) ve kamu kesimi için **zorunlu** (mecburi), vergiden muaf şekilde uygulama alanına konulabilmiştir. Hazinesinin vergi kaybı pahasına gerçekleştirilen bu operasyonu, **cesurane bir reform** şeklinde kutlamak gerekecektir.

Katsayıların düşük, iktisadi kıymetlerin sınırlı ve srenin on yıl ile belirlenmiş olmasına rağmen, yeniden değerleme ile ticari ve sınai işletmeler, bankalar geçmiş dönemlerdeki şiddetli enflasyonun bilançolarındaki tahribatı bir lde giderme olanağını bulmuşlar ve bu operasyon sonunda mali yapılarını kısmen de olsa sağlığa kavuşturabilmişlerdir. Bu nedenle yapılan eleştiriler bir yana, iç alemi yeniden değerlemeyi olumlu karşılamış ve yerinde bir tedbir olarak değerlendirmiştir. Belki tek eleştiri, bu kadar önemli ve zorunlu bir tedbirin uzun yıllar gecikmiş olmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Yeniden değerlendirme ile ilgili olarak Türkçe'de çok zengin bir yayın yapılmıştır. Bunlardan görebildiğimiz önemli kaynakları aşağıda sıralamaya çalışacağız.

I — Kitaplar

1. Dr. Nuri Uman
Fiyat Hareketlerinin İşletmeler üzerinde Etkisi ve Yeniden Değerleme, (Doktora tezi) Ankara/19.
2. Prof. Dr. Nuri Uman
Enflasyon Muhasebesi-Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi, İstanbul/1979.
3. Prof. Dr. Nuri Uman
Yeniden Değerleme (Teori ve Uygulama) İstanbul/1983.
4. Mesut ÇIRAK-H. Zeki SÜZEN-Uğurcan ÖZSES
Tüm Sorunlarıyla YENİDEN DEĞERLEME ve Amortismanlar İzmir/1983.
5. Yalçın AMANVERMEZ
Yeniden Değerleme, Ankara/Tarih yok. Çeşitli tasarılar, uygulamalar ve yeniden değerlendirme usullerini içeren bu eser 2791 sayılı yasanın önce yayımlanmıştır.

II — Makaleler

1. Dr. Selahattin TUNCER
Yeniden Değerleme (Reevalüasyon)

- İKTİSAT ve MALİYE, c. x, Sayı: 3, Haziran/1963.
2. Prof. Dr. Selâhattin TUNCER
Yeniden Değerlemenin İlkeleri (Etüd)
DÜNYA Gazetesi - 10 Mart 1983.
 3. Prof. Dr. Selâhattin TUNCER
Yeniden Değerleme
İstanbul Sanayi Odası Dergisi; 15 Mart 1983-
No. 205.
 4. Aykon DOĞAN
**Türk Vergi Sisteminde Yeniden Değerleme ve
Yeni Amortisman Rejimi, RAPOR Gazetesi, 9
Mart 1983 ve devamı. 5 serilik bir yazı dizisi.**
 5. Rüştü ERİMEZ
Yeniden Değerlemede Uyulacak Genel Esaslar,
DÜNYA Gazetesi, 5 Mart 1983 günlü sayı.
 6. Mehmet KARADUMAN
Yeniden Değerlemede Yasal Düzenleme,
DÜNYA Gazetesi, 12 Mart 1983 günlü sayı.
 7. Hasan Zeki SÜZEN
Yeniden Değerleme Üzerine,
RAPOR Gazetesi, 24.12.1982 ve devamı, 4 ser-
lik bir yazı dizisi.